

מקורות התורה

38 - חתימת הש"ס

מכללת מבשרת ירושלים

A] WHERE WERE THE JEWS 500-800?

- (a) Bavel rising persecution under the Persians; conquered by Arabs in 637
- (b) Eretz Yisrael crushing persecution under the Byzantine Christians; conquered by Arabs in 644
- (c) Everywhere else (i) Spain - 412-589 - Visigoth Arian; 589-711 - Roman Catholic; Jews persecuted severely and expelled (613); conquered by Arabs in 711
- (ii) France & Germany - Goths and Franks became Roman Catholic; Jews expelled 629
- (iii) Italy - officially Byzantine but weakly ruled. Jews better off.

B] HISTORICAL CONTEXT 500-800

476	The fall of Rome and the Western Roman Empire. Beginning of the 'Dark Ages'. The Western Empire is overrun by barbarians
500 CE	Beginning of the period of the Savoraim
500-600	Times of severe persecution in Eretz Yisrael under the Byzantines and rising persecution under the Parthians in Bavel
525-565	Roman Emperor Justinian
589	Beginning of the period of the Geonim
589	Visigoths in Spain become Roman Catholic and ban the open practice of Judaism
613	Jews expelled from Spain
614	The Persians conquer and occupy Eretz Yisrael
622	Establishment of Islam
629	The Byzantines reconquer Eretz Yisrael
629	Jews expelled from France and Germany
632	Death of Mohammed. Islam established in all Arabia
637	The Arabs conquered Persia (Bavel)
644	The Arabs conquer Eretz Yisrael
638-670	Bustenai is the Reish Galuta
711	The Arabs conquer Spain
732	Charles Martel, King of the Franks, defeats Moslems at Battle of Tours and prevents spread of Islam through Europe
c750	Rav Achai Gaon leaves Bavel for Eretz Yisrael - spreads Talmud around the world
750	Omayyad Moslem Dynasty ends and Abbasis Dynasty begins
760	The split of Anan from Judaism and the founding of the Karaite religion

C] THE SEALING OF THE TALMUD

1. רבי ורבי נתן סוף משנה, רב אשי ורבינא סוף הוראה

בבא מציעא פו.

2. תראי שחברו התלמוד הם רב אשי ורבינא וסיעתם ובימיהם נחתם התלמוד

מבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד

3. סוף הוראה - סוף כל האמוראין, עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה צבית המדרש, או שאלה על מעשה המאורע צדין ממון או איסור והיתר - כל אחד ואחד אומר טעמו, ורצ' אשי ורצינא סידרו שמועות אמוראין שלפניהם, וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה והשנויה לה, ... ואותן שאמרו לפנייהם הקושיות והתירוטין שעליהם לא קבעו בגמרא על סדר המסכתות והמשנה שסידר רבי, ובאו רצ' אשי ורצינא וקבעו

רש"י בבא מציעא פו.

4. ואי לאו דפסיק בגמרא הלכה כמותו לא סמכינן אפסק דמתניתין אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכינן, דכיון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכינן .... דהא קיימא לן בבבא מציעא 'רב אשי ורבינא סוף הוראה' .... הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה אלא ודאי כמו שפסקו האחרונים כך נעשה ...

רשב"ם בבא בתרא קל:

- In what way are Rashi and the Rashbam focusing on different aspects of 'sof hora'ah'?
- What the implications of the Rashbam's approach to the nature of 'chidush' after the Talmud?

5. .... וזה התלמוד שלנו הלכה למעשה הוא שלא נכתב אלא לאחר עיון ודקדוק בכמה דורות ולאחר כמה מהדורי וכאילו אמרו לנו בו הלכה למעשה הוא שהרי לעשות בו מעשה כתבוהו

ר"י מיגאש שם

6. כאשר מתו כל החכמים ע"ה שהאחרונים מהם רבינא ורב אשי וכבר נשלם התלמוד, הרי כל מי שעמד אחריו אין מטרתו אלא הבנת דבריהם שחברו בלבד, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע

הקדמת הרמב"ם למשנה

- What is the function of the TsbP after the sealing of the Talmud?

7. מיכיו י"א דאם נראה לדיין ולצני דורו נמכה רחיות מוכרחות שאין הדין כמו שהוזכר בפוסקים יכול לחלוק עליו מאחר שאינו נזכר בגמרא (טור צ"ס הרא"ש). ציבור הגר"א - דעל הגמ' אין רשות להוסיף ולא לגרוע כ"ש לחלוק כמ"ש צ"פ הפועלי' רצינא ורצ' אשי סוף הוראה

רמ"א שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כה סעיף א וביאור הגר"א שם

8. הלא אין הלכה כתלמיד במקום הרב. ואף שזה הכלל הוא עד אביי ורבא. אבל מאביי ורבא ואילך הלכה כבתראי

ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ב

- What are the guidelines and restrictions on a posek's ability to argue with another posek after the Chatimat HaShas?
- Are later authorities bound by earlier ones? If so, why would they be?
- Does Torah subscribe to a concept of ירידת הדורות?

9. בית דין הגדול שדרשו וכו'. למד כן רבינו ממאי דאשכחן תנאי בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי בתראי פליגי אקמאי .... ואם תאמר אם כן אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממתניתין או מברייתא .... וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי התנאים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה

כסף משנה הלכות ממרים פרק ב הלכה א

- Do the Amoraim disagree with the Tannaim? If not, why not?

D] WHY WAS THE TALMUD SEALED?

D1] DECLINE OF THE GENERATIONS - RAV SHERIRA GAON

10. אמר רבי יוחנן: לבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל - ואנו כמלא נקב מחט סידקית עירובין נג.

11. משמת רבן יוחנן - בטלה החכמה. ת"ר: משמת רבי אליעזר - נגנו ס"ת. משמת רבי יהושע - בטלה עצה ומחשבה. משמת ר"ע - בטלו זרועי תורה, ונסתתמו מעיינות החכמה

סוטה מט:

12. אמר רבי זירא אמר רבא בר זימונא: אם ראשונים בני מלאכים - אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים - אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים!

שבת קיב:

13. יט. וכיון דחזא רבי דאיכא שניא כולי האי בתנויי דרבנן, אף על גב דטעמיהו לחדא מילתא סלקין, חש דלא נפיש ואתי פסידא מינא דמלתא, הואיל וחזא דקא ממעט לבא וקא מסתם מעין החכמה ומסתלקא תורה, כי ההיא דאמר ר' יוחנן בעירובין (נג, א) לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואמרינן מאן ראשונים ר' עקיבא ואחרונים ר' אלעזר בן שמוע

איגרת רב שרירא גאון כיצד נכתבה המשנה

יט. וכיון שראה רבי שיש כל כך שנויים במשניות רבותינו, אף על פי שטעמיהם עולים לדבר אחד, חשש שלא יצא ויבא הפסד מאותו דבר, הואיל וראה שמתמעט הלב ושמסתתם מעין החכמה ומסתלקת התורה, כמו שאמר ר' יוחנן בעירובין (נג): לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל. ואמרו, מי הם הראשונים, ר' עקיבא. ואחרונים, ר' אלעזר בן שמוע.

שם תרגום עברי

14. נ. וכד איסתימ' משנה ונח נפשיה דרבי אמעיט ליבא ואצטריכו למלקט תלמודייהו ולמגרסיה, ואוסיפו ביה כמה ארחתא אחרניתא ותקינו ביה הנך ראשוני ראשונים, כדאמרינן - מנא הני מילי- ודרשי קראי ותקינו בהו חדושי ותולדות מלתא מלתא כדמפרש' כי היכי דהוה בימי קדמונים. ותקינו ביה נמי מאי דלא הוה צריכין ביה הנך קמאי, כגון פירוש דברים עמוקין דהנך קמאי שהיה לבם רחב לא היו צריכין לפרשן. ונתמעט אחריהם החכמה דתנו רבנן בסוף סוטה (מט, ב) משמת ר' אליעזר נגנו ספר תורה משמת ר' יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה, והכי נמי הויה ביומי דרבי

איגרת רב שרירא גאון כתיבת התלמוד

נ. אך כשנסתיימה המשנה ומת רבי נתמעט לבם [בתלמודם] והוצרכו ללקט תלמודם ולגרסו, והוסיפו בו כמה דרכים אחרים, והתקינו בו אותם ראשוני ראשונים, כמו שאמרו, 'מנא הני מילי'. ודרשו מקראות ותקנו בהן חדושים ותולדות, דבר דבר, כמו שפירשנו, כמות שהיה בימי הקדמונים. והתקינו בו גם כן מה שלא היו צריכין לו אותן ראשונים, כגון פירוש דברים עמוקין, שאותן ראשונים שהיה לבם רחב, לא היו צריכין לפרשן. אבל כשנתמעטה אחריהם החכמה, כפי ששנינו בסוף סוטה, משמת ר' אליעזר נגנו ספר תורה, משמת ר' יהושע בטלה עצה ומחשבה, משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה. וכן היה גם בימיו של רבי.

שם תרגום עברי

15. עג. ואתא דרא אחריתא ואתמעט ליבא, והנך מילי דהוו פשטין להון לראשונים ופרשי להון לתלמידיהו, והוון כגון הנך פירושי דלא צריכי כולי עלמא למגרסינהו ולמקבענהו בגמרא, הוון השתא בההיא דרא ספיקי, וצריכין למקבענהו בגמרא ובגרסא ... וכל דרא דבתר דרא ממעיט ליבא, דאמר ר' יוחנן בעירובין (נג). ואנו לבנו נקב כמחט סדקית, אמר אביי ואנו כסיכתא בנורא לגמרא, ואמר רבא ואנו כאצבעתא בקירא לסברא, ואמר רב אשי ואנו כאצבעתא בברזא לשכחא. וכמה דאמעט ליבא ואתילדו ספקי, הנך פירושי הראשונים דלא הוון קביעין ביומיהון מקבעין השתא ומגרסין ועובדי דעבדי הנך רבנן קמאי מתני השתא בגמרא.

איגרת רב שרירא גאון כתיבת התלמוד

עג. ובא דור אחר ונתמעט הלב, ואותן הדברים שהיו פשוטים להם לראשונים ופרשום לתלמידיהם, והיו כמו אותן הפרושים שאין כל העולם צריכים ללמוד אותם ולקבעם בגמרא. היו עכשיו באותו הדור מסופקים ונצרכים לקבעם בגמרא ובתלמוד.... ובכל דור ודור מתמעט הלב, כפי שאמר ר' יוחנן בעירובין, ואנו לבנו נקב כמחט סדקית. אמר אביי, ואנו [קשים] לגמרא כיתד בקיר. ואמר רבא, ואנו [קשים] לסברא כאצבע בדונג. ואמר רב אשי, ואנו [נוחים] לשכחא כאצבע בברז. ובמדה שנתמעט הלב ונולדו ספקות, אותן פירושי הראשונים שלא היו קבועין בימיהם היו נקבעים עכשיו ונלמדים, ומעשים שעשו אותן רבותינו הראשונים נשנים עכשיו בגמרא.

שם תרגום עברי

- What reason is given by Rav Sherira Gaon for the development of the TsbP into the final version of the Talmud?
- Does he subscribe to the idea of הדורות?

D2] NATURALISTIC CAUSES - SOCIAL AND POLITICAL REALITIES - RAMBAM

16. מרימר ומר בר רב אשי וחבריהם הם סיימו את התלמוד בבלי ונחתם בשנת 4465 ליצירה ונתפשט בכל ישראל וקבלו אותו עליהן ולמדו אותו ברבים חכמי כל דור ודור והסכימו עליו כל ישראל¹ ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ובימי רבר בר רב יוסף שהיה ראש ישיבה מרבנן סבוראי נחתם התלמוד

ספר קבלה להראב"ד

17. נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה. ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא.

וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום.

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

- What is the reason given by the Rambam for the sealing of the Talmud?
- Does he subscribe to the idea of ירידת הדורות?

D3] THE END OF THE "2000 YEARS OF TORAH"

18. It is of interest to note that the compilation of the Mishna, which represented a major turning point in the process of Torah transmission, took place... in 3948. This was also precisely 2000 years after the birth of Avraham in 1948. 52 years after this date was the end of the 4th Millennium, which the Sages refer to as the culmination of the "two millennia of Torah", which began when Avraham Avinu began to disseminate Torah at the age of 52, in the year 2000.

R. Zecharia Fendel Legacy of Sinai p176 n(98)

19. Actually, the Two Millennia of Torah came to a close shortly before the death of Rabbi's greatest talmid, Rav, in 4007. While Rav was one of the earliest Amoraim, he was the last gadol who also hied Tannaitic status רב תנא ופליג. Thus, it may be said that the Two Millennia of Torah came to a close at the end of the Tannaitic Era

R. Zecharia Fendel Legacy of Sinai p28 n(68)

20. "172 years after the [destruction of] the Second Temple. the Two Millennia of Torah were completed and came to an end, and the angel of Torah departed, The wellsprings of wisdom diminished. This is what we say: "R. Yochanan said: the heart of the early ones is like...."

Medieval Jewish Chronicles vol I p173²

1. וס' האשכול הוצ' רצב"א ח"ג עמ' 94 שרוב חכמי א"י היו בבבל בשעת חתימת התלמוד. אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך ט, הלכה' טור רנ.
2. publ 1887 Adolph Neubauer, Oxford University

E] 'DAVAR SHEBEMINYAN' - GENERAL PRINCIPLES

21. ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו **שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין** היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין:

משנה מסכת עדויות פרק א משנה ה

22. א: ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך

ב: בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם. והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו

ג: במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין בית דין גדול אחר יכול לעקור ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה א-ג

- What are the implications of this Rambam for the subsequent changing of halacha ruled in the Talmud?
- What will be needed to 'overrule' halacha as ruled in the Talmud?
- Note we will iy'H have further shiurim on the issues of the development of halacha in today's post-Talmud system, including:-
  - whether Rabbinic enactments from the time of Chazal can ever change or fall away entirely?
  - if so, how do the poskim justify halachic change and development, given the sealing of the Talmud?
  - what circumstances drive the poskim to change Rabbinic enactments?

Who's Who?

Rav Sherira Gaon	Bavel, 10C
Rashi	France, 11C
Mevo HaTalmud	Rav Shmuel Hanagid - Spain, 11C
Ri MiGash	Rav Yosef Ibn Migash - Spain, 11C ³
Rambam	Egypt, 12C
Rashbam	France, 12C
Sefer Kabbala	Ravad I - R' Avraham ben David, Spain 12C ⁴
Rem'a	Rav Moshe Isserlis - Poland, 16C
Kesef Mishna	Rav Yosef Karo - Eretz Yisrael, 16C
Yam Shel Shlomo	Rav Shlomo Luria - Poland, 16C
Rav Zecharia Fendel	America, 20C

3. Teacher of the Rambam's father, Rabbeinu Maimon

4. Not to be confused with the Ravad of Posquières, 12C France who comments on the Rambam